

«МИРОТВОРЧА» МІСІЯ США В СОМАЛІ: СТАНОВЛЕННЯ СВІТОВОГО ЛІДЕРСТВА США ПІСЛЯ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

У статті дано аналіз військового втручання США в Сомалі в 1992-1994 рр. За підсумками дослідження виглядає можливим констатувати, що Вашингтон проводить далеко неоднозначну політику щодо миротворчості. Підтвердженням того виступають часті розбіжності між США та ООН щодо ключових моментів місії в Сомалі.

Ключові слова: США, Сомалі, миротворчість, місія, ООН.

В статье дан анализ военного вмешательства США в Сомали в 1992-1994 гг. По итогам исследования выдается возможным констатировать, что Вашингтон проводит далеко неоднозначную политику относительно миротворчества. Подтверждением этого выступают неединичные разногласия между США и ООН по поводу ключевых моментов миссии в Сомали.

Ключевые слова: США, Сомали, миротворчество, миссия, ООН.

The article deals with military intervention of the US army to Somalia in the period of 1992-1994. The study makes definitely clear that Washington usually was ambiguous in holding the peacekeeping policy. Frequent disagreements between the USA and the UN regarding the keypoints of mission in Somalia serve to confirm such point of view.

Key words: USA, Somalia, the peacekeeping, the mission, UN.

Актуальність даної роботи зумовлена тим, що після закінчення «холодної війни» відбулася трансформація політики Сполучених Штатів щодо миротворчої діяльності ООН. Крім того, автором окреслено зміну політики Дж. Буша-старшого на початку 1990-х рр., а також проаналізовано застосування нових підходів Б. Клінтона до міжнародної миротворчості.

Армія США має давні традиції гуманітарної допомоги як всередині, так і за межами континентальної частини Північної Америки. Але жодна операція не була дорожчою або більш суперечливою як у випадку з Сомалі (серпень 1992 – березень 1994 рр.) Спочатку американських солдат щиро вітало сомалійське населення, маючи можливість врятуватися від жахливого голоду, а дещо згодом військово-службовці були поволі втягнуті до міжкланової боротьби за владу і неоднозначно визначених процесів державного будівництва. В кінцевому підсумку сотні тисяч людей було врятовано від голодної смерті.

Американський інтерес у регіоні Африканського Рогу стосується періоду «холодної війни», коли як Сполучені Штати, так і Радянський Союз змагалися, щоб отримати союзників на цих територіях. На початку 1960-х рр. США встановили присутність у північній частині Ефіопії і виразили підтримку імператору Хайле Селассіє. З іншого боку, СРСР змінив італійський вплив на власний у Сомалі, і підтримував авторитарного диктатора Мохаммеда Сіад Барре.

Об'єктом роботи виступає політика Сполучених Штатів Америки щодо ведення миротворчих операцій в Сомалі у 1992-1994 рр., а її предметом є особливості ведення миротворчих місій на прикладі Сомалі у вищезазначений період.

Метою статті є виявлення особливих геополітичних передумов, які передували процесам становлення США як єдиної глобальної наддержави після закінчення «холодної війни», крім того, проаналізувати становлення миротворства у зовнішній політиці Вашингтону. Безперечно, місія в Сомалі дає неоціненний досвід для подальшого вивчення схожих «гуманітарних» операцій за участі США.

Загальні засади ведення військових дій, а також особливості участі США разом із коаліційними силами в Сомалі висвітлено в роботах Р. Баумана, Л. Єтса та В. Вашингтона [1], П. Брөгана [2], П.Хачтаузена [3]. Особливості ведення бойових дій, характерні риси менталітету сомалійських польових командирів та бойовиків докладно аналізуються такими дослідниками, як М. Боуден [4], колективом авторів за керівництвом В. Кретчика [5], а також Р. Стюарта [6].

Вітчизняна історична наука не має достатнього історіографічного наповнення з досліджуваної проблематики. Проте, варто виділити роботи таких науковців як В. Бруз [7] та колективну працю авторів за редакцією О. Крапівіна [8]. Великий обсяг офіційних відомостей можна знайти у звітах державних діячів США, таких як С. Арнольд [9]. Окремим джерелом для дослідження проблематики

участі США у миротворчих місіях на території Сомалі варто виділити мемуари президентів США Б. Клінтона [10] та Дж.Буша-ст. [11].

Варто було американським військовим лише повернутися на батьківщину після ведення бойових дій у Перській затоці, як нова міжнародна система зазнала чергових потрясінь в Африці у 1991 р. Колишня італійська колонія – Сомалі – являла собою країну, владу в якій постійно намагалися переділити численні племена та клани. Тогочасний лідер країни – Мохаммед Сіад Барре – силою захопив владу ще в 1969 р., і, керуючись інтересами свого оточення, проводив політику впровадження власного варіанту соціалізму. У 1977 р. його війська вторгнулися до сусідньої Ефіопії з метою анексувати пустельний регіон Огаден на південному сході країни, який був переважно населений сомалійськими кочівниками. Ефіопці, яких підтримували Радянський Союз, Куба та НДР, відтіснили збройні сили Барре до кордону внаслідок принизливої поразки останніх [12].

Національний рух Сомалі, створений під час війни, прагнув позбавити країну від правлячого режиму Барре. Так, 26 травня 1988 р. ця організація атакувала військові гарнізони уряду, чим розпочала громадянську війну. Корумпований режим поступово починав розвалюватися внаслідок успішних операцій, які проводили повстанці. Наприкінці 1990 р. в обстановці, коли увага американських громадян була прикута до операції «Щит пустелі», морські піхотинці США в ході операції «Східний вихід» евакуювали майже 400 цивільних з посольства в Могадішо. Сіад Барре вийшов з війни у квітні 1992 р. і надалі перебував в еміграції у Нігерії. Фактично з 1990 р. в Сомалі не існувало дієздатного уряду [13].

Навесні 1992 р. обставини всередині країни були настільки катастрофічними, що виникла серйозна загроза масового голоду. У ЗМІ висвітлювалися жахливі новини, що нагадували картини з німецьких концентраційних таборів Другої світової війни. У відповідь на масові вимоги міжнародної громадськості Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію № 751 від 27 квітня, чим гарантувалося військове втручання задля доставки засобів допомоги.

Перші кілька місяців не принесли очікуваних результатів, бо малочислені сухопутні війська не могли гарантувати умови для безпечної доставки продовольства. Проте, досвід нещодавніх операцій у Кувейті спонукав міністерство оборони США заявити про готовність забезпечити військову допомогу і уможливити постачання необхідних ресурсів, щоб потім у найкоротший строк передати керівництво операцією воєначальникам сил ООН. Американці у серпні 1992 р. розпочали повітряну операцію за кодовою назвою «Забезпечення поставок». Проте, зусилля були малоефективними – до населення, яке вкрай потребувало продукції першої необхідності, допомога так і не доходила. Межею терпіння для ООН стала блокада військовим диктатором Мухамедом Фарах Айдідом порту Могадішо 15 листопада 1992 р. [14].

Наприкінці року, більш ніж 300 000 сомалійців загинуло від голоду, а міжнародна спільнота все

частіше нагадувала США про необхідність втручання. Дж. Буш-ст. мав досить непоганий досвід у Панамі й Курдистані, і він погодився відправити збройні сили за однієї умови: американські солдати мали якнайшвидше увійти на територію Сомалі і в найкоротший термін їх мали змінити миротворці ООН. Ця операція отримала назву «Відновлення надій» і її головними завданнями було постачання їжі та іншої продукції першої необхідності до нестабільного регіону. Офіційний Вашингтон оголосив про ввід збройних сил 4 грудня 1992 р., і всього за п'ять днів американські сухопутні війська та морські піхотинці висадилися в Могадішо. Спочатку основою військовою частиною була Друга бригада 10-ї гірської дивізії армії США з Форт Драм, Нью Йорк. Головнокомандувач – генерал-майор Стівен Арнольд і значна частина підрозділу (більш ніж 10000 осіб) прибули в середині грудня [15].

Біл Клінтон змінив Дж. Буша-ст. на президентському посту 20 січня 1993 р. Його адміністрація була віддана ідеї багатонаціональних зусиль та плідній роботі в рамках ООН. Протягом тривалого періоду оточення новообраного президента вважало необхідним припинити виняткову участь США у подібних операціях. Проте, у випадках, коли ситуація покращувалась і міжнародна допомога потрапляла до адресатів, американцям зі своїми союзниками все ж таки вдавалося зламати опір тих чи інших самопроголошених генералів у Сомалі.

Повстання у лютому й березні 1993 р. дали підставу для роздумів з приводу надмірної напруги всередині країни, а особливо в її столиці. Однак 4 травня 1993 р. Сполучені Штати передали відповідальність за Сомалі Організації Об'єднаних Націй, а місія була названа «Операція сил ООН у Сомалі II». Хоча вона й допомогла багатьом сомалійцям вижити й покласти край масовому голоду, загальний стан справ був далеким від ідеального. Варто зазначити, що з 37-тисячного міжнародного контингенту в Сомалі, що представляли 20 держав, близько 21000 становили американські військово-службовці [16].

Хоча ООН фактично керувала операцією, американські військові були присутніми після значного погіршення ситуації в країні. Так, 5 червня 1993 р. солдати Айдіда напали із засідки на пакистанський підрозділ, у результаті чого загинуло 23, а отримали поранення 44 військових. Наступного дня Рада Безпеки ООН з подачі США прийняла резолюцію № 837, положення якої затверджували більш агресивну військову політику щодо сомалійських польових командирів [17]. До того ж, даний документ створив умови для офіційного протистояння сил ООН оточенню Айдіда, а на Організацію Об'єднаних Націй було покладено ще й зобов'язання стосовно його знищення.

Американська авіація провела масовані бомбардування штаб-квартири Айдіда у липні 1993 р. Польовий командир відповів атаками, за результатами яких головнокомандувач сил ООН підписав ордер на його арешт. У серпні того ж року міністр оборони США Леслі Аспен зреагував на реакцію Айдіда розпоряд-

женням щодо доставки спеціальних військових підрозділів до Сомалі. Оперативна група «Рейнджер» отримала завдання взяти в полон польового командира та його найближче оточення. Однак найбільшим протиріччям даної ситуації виявилось те, що спецгрупа не підпадала під командування «Операції сил ООН в Сомалі II». Дещо пізніше головнокомандувач 10-ї гірської дивізії армії США попросив командування надати підтримку танковому екіпажу «Бредлі». Піхотинці в Могадішо не мали прикриття для протистояння відмінно озброєним сомалійським бандитам. Проте, міністр оборони США не задовольнив прохання [18].

Не лише жахливі картини голодуючих сомалійських сімей були предметом частих телевізійних трансляцій 1992-1993 рр. Найбільш важливим для американських медіа було висвітлення діяльності оперативної групи «Рейнджер» в Могадішо. Події, описані Марком Боуденом у книзі «Падіння чорного яструба», яскраво відображали запеклість міських боїв [19]. Операція «Готичний змії» була присвячена пошуку двох надзвичайно впливових підлеглих Айдіда у центрі Могадішо і розпочалася 3 жовтня о 15:30, коли гелікоптери з рейнджерами вилетіли з аеропорту. Дещо згодом наземне підкріплення, яке складалося переважно з всюдиходів «Хамві», також досягло центру міста. Рейнджери прибули до цілі і захопили декілька сомалійців.

Дещо згодом, збройне протистояння набуло доволі жорсткого характеру, і один з бойовиків збив гелікоптер «Чорний Яструб» (MH-60 Black Hawk). Це була надзвичайно складна битва, де невелика кількість американських солдатів і пілотів протистояли численному натовпу сомалійців. Такі обставини змусили командування США запросити підтримки у механізованих частин контингенту ООН, які перебували неподалік. В результаті чотири пакистанські танки M48 і 28 малайзійських бронетранспортерів для перевезення солдатів прибули до місця подій з метою порятунку виснажених бійців. Що стосується сомалійців, то вони показали свій гарний бойовий вишкіл і повну готовність воювати проти американських сил.

У ході боїв 3-4 жовтня 1993 року втрати тактичної групи «Рейнджер», сил швидкого реагування та

миротворчих підрозділів склали 19 осіб загиблими, близько 80 осіб пораненими, 1 людина потрапила у полон (пілот «Супер 64» Майк Дюрант, згодом звільнений), два вертольоти і кілька автомобілів. Втрати сомалійців визначити важко. Існують досить різні оцінки, наприклад, американський посол у Сомалі Роберт Оуклі вважав, що в битві загинуло і було поранено до 2000 сомалійців, у той час як за оцінкою, зробленою самим Мохаммедом Ай дідом, – 300 загиблих і 800 поранених. Скільки серед них було мирних жителів визначити складно, оскільки, за свідченням американців, у бою зі зброєю в руках брали участь і жінки, і підлітки [20].

Незабаром міністерство оборони США направило механізований підрозділ M2 «Бредлі» а також танковий взвод M1 до Сомалі. 7 жовтня 1993 р. президент Клінтон зробив звернення до нації і заявив про закінчення миротворчої місії до 31 березня 1994 р. Міністр оборони Леслі Аспін, якого досить жорстко критикували за ненадання військової підтримки контингенту, залишив посаду 15 грудня 1993 р. а вже 3 березня 1994 р. останній американський солдат покинув територію Сомалі [21].

Загалом, сомалійська кампанія розцінювалася громадськістю як нелогічна і непослідовна. Багато хто звинувачував Б. Клінтона та його Адміністрацію у непрофесійному керівництві державою. Так, президент працював з талановитим і, безперечно, надзвичайно досвідченим спеціалістом – Коліном Пауеллом, який мав свою власну точку зору щодо тих чи інших подій. Американські військові нерідко відмовлялися від повної довіри випробуванням технологіям і в повній мірі проводили навчання солдатів для кожного конкретного бойового завдання.

Крім того, між американськими зовнішньополітичними завданнями і цілями міжнародної спільноти виникали досить серйозні розбіжності. Уряд США мав схильність скоріше до застосування військової сили, аніж проводити дипломатичні переговори між ООН та Мохамедом Айдідом. А найважливішим було те, що ні Дж. Буш-ст., ні Б. Клінтон не були в змозі в повній мірі вичерпно сформулювати бачення постбіполярного міжнародного устрою і місця американської військової могутності в ньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Baumann R. F. My Clan against the World: US and Coalition Forces in Somalia, 1992-1994 / R. F. Baumann, L. A. Yates, V. F. Washington. – Fort Leavenworth, KS : Combat Studies Institute. – 2004. – 120 p.
2. Brogan P. World Conflicts: A Comprehensive Guide to World Strife Since 1945 / P. Brogan. – Lanham, MD : Scarecrow Press. – 1998. – 682 p.
3. Huchthausen P. America's Splendid Little Wars / P. Huchthausen. – New York : Viking. – 2003. – 254 p.
4. Bowden M. Black Hawk Down: A Story of Modern War / M. Bowden. – New York : Atlantic Monthly Press. – 1999. – 320 p.
5. Kretchik W. E. Invasion, Intervention, «Intervention»: A Concise History of the U.S. Army in Operation Uphold Democracy / W. E. Kretchik, R. F. Baumann, J. T. Fishel. – Fort Leavenworth, KS : U.S. Army Command and General Staff College Press. – 1998. – 256 p.
6. Stewart R. W. The United States Army in Somalia / R.W. Stewart. – Washington, DC : Center of Military History. – 2002. – 117 p.
7. Бруз В. ООН й врегулювання міжнародних конфліктів: навч. посібник / В. Бруз. – К. : Либідь, 1995. – 112 с.
8. Евроатлантическая интеграция Украины и международные отношения / Под ред. проф. А. В. Крапивина. – Донецк : Донецк. нац. ун. – 2008. – 240 с.
9. Arnold S. L. US Army Forces, Somalia, 10th Mountain Division (Light Infantry) After Action Report, Summary / S. L. Arnold. – Fort Drum, NY : U.S. Department of the Army. – 1993. – 189 p.
10. Клінтон Б. Моя жизнь / Б. Клінтон. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 1088 с.
11. Bush G. W. A world transformed / G. W. Bush, B. Scowcroft. – Vintage Books. – 1999. – 624 p.
12. Brogan P. Ibid. – P. 97-103.

13. Huchthausen P. Ibid. – P. 165.
14. Stewart R. W. Ibid. – P. 10.
15. Arnold S. L. Ibid. – P. 155.
16. Poole W. S. The Effort to Save Somalia / W.S. Poole. – Washington, DC: Joint History Office, Office of the Chairman of the Joint Chiefs of Staff. – 2005. – P. 5–6.
17. Arnold S. L. Ibid. – P. 155.
18. Stewart R. W. Ibid. – P. 19–23.
19. Bowden M. Ibid.
20. Arnold S. L. Ibid. – P. 156.
21. Kretchik W. E., Baumann R. F., Fishel J. T. Ibid. – P. 210–212.

Рецензенти: Крапівін О. В., д.і.н., проф.;
Шевчук О. В., д.політ.н., проф.

© Желєзняк І. С., 2012

Дата надходження статті до редколегії 15.06.2012 р.

ЖЕЛЄЗНЯК Ігор Станіславович (1988 р. н.). У 2010 р. закінчив Донецький національний університет. З 2010 р. – аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики ДонНУ.

Коло наукових інтересів: сучасна зовнішня політика Сполучених Штатів Америки.